

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการประเมินวัฏจักรชีวิตและต้นทุนตลอดวัฏจักรชีวิตของการผลิตไบโอดีเซลสบูดำนี้ มีการศึกษาวิจัยประกอบด้วยสองส่วนหลักคือ ในส่วนของการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมตลอดช่วงชีวิตของการผลิตไบโอดีเซลจากสบูดำโดยใช้เทคนิค Life Cycle Assessment: LCA และอีกส่วนหนึ่งคือการประเมินต้นทุนตลอดวัฏจักรชีวิตของการผลิตไบโอดีเซลสบูดำ Life Cycle Costing: LCC ซึ่งในขั้นตอนของ LCA นั้นจะยึดขั้นตอนตามหลัก ISO 14040 โดยจะแบ่งวัฏจักรชีวิตของไบโอดีเซลสบูดำที่ทำการศึกษาออกเป็นสามช่วง คือ (1) กระบวนการทางการเกษตรซึ่งได้แก่ การเตรียมกล้าพันธุ์และการเพาะปลูกต้นสบูดำ (2) การผลิตไบโอดีเซลสบูดำ และ (3) การนำไบโอดีเซลสบูดำไปใช้กับเครื่องยนต์ ในส่วนของการประเมินต้นทุนตลอดวัฏจักรชีวิตของการผลิตไบโอดีเซลจากสบูดำนั้นจะดำเนินการวิจัยตามแนวทางของ Yoshio และ Marvin (1999) โดยการได้มาของต้นทุนนั้นจะยึดตามวิธีการกำหนดองค์ประกอบต้นทุน (Cost Breakdown Structure: CBS) ซึ่งการศึกษาทั้งสองส่วนจะดำเนินไปพร้อมกันดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 การกำหนดเป้าหมายและขอบเขตของการประเมินวัฏจักรชีวิตและต้นทุนตลอดวัฏจักรชีวิตของการผลิตไบโอดีเซลสบูดำ (Goal and scope definition)

3.1.1 กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการประเมินวัฏจักรชีวิต (Goal definition)

3.1.1.1 เพื่อศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมตลอดวัฏจักรชีวิตของการผลิตไบโอดีเซลสบูดำ และเปรียบเทียบผลกระทบในแต่ละกระบวนการหลักเพื่อหาแนวทางในการลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม โดยกระบวนการหลักนั้นประกอบด้วยกระบวนการทางการเกษตร การผลิตไบโอดีเซลสบูดำ และการใช้ไบโอดีเซลสบูดำกับเครื่องยนต์ทางการเกษตร

3.1.1.2 เพื่อเปรียบเทียบค่าผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ได้จากการผลิตไบโอดีเซลสบูดำ 1 ลิตรกับการผลิตดีเซล 0.862 ลิตร (ปริมาตรน้ำมันที่ให้พลังงานเท่ากัน 37.14 MJ)

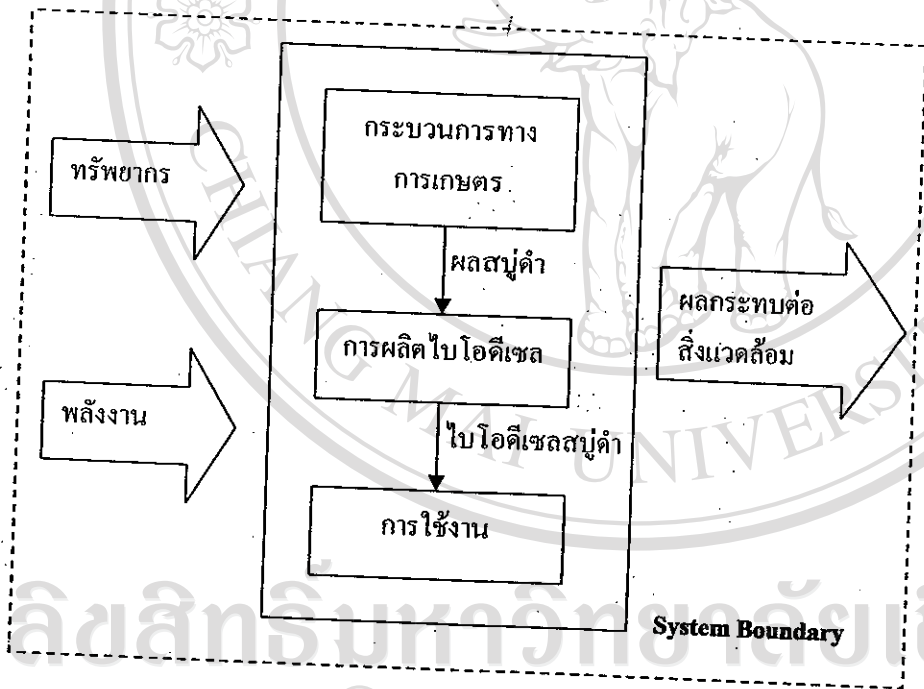
3.1.1.3 เพื่อหาต้นทุนรวมตลอดวัฏจักรชีวิต ของการผลิตไบโอดีเซลสบูดำ และต้นทุนตลอดวัฏจักรชีวิตต่อการผลิตไบโอดีเซลสบูดำ 1 ลิตร

3.1.2 การกำหนดขอบเขต (Scope definition)

ในการศึกษา LCA ของการผลิตไบโอดีเซลนี้จะใช้วิธีการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมโดยวิธี EDIP โดยมีขอบเขตในการศึกษาดังนี้

3.1.2.1 ขอบเขตของระบบ (System boundary)

การศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตลอดวัฏจักรชีวิตของการผลิตไบโอดีเซล สบู่ดำจะทำการศึกษา LCA และ LCC โดยเก็บข้อมูลและทำการประเมินวัฏจักรชีวิตและต้นทุนตลอดวัฏจักรชีวิต ของการผลิตไบโอดีเซลสบู่ดำ โดยแบ่งวัฏจักรชีวิตของสบู่ดำเป็นสามช่วง กระบวนการคือ กระบวนการทางการเกษตร การผลิตไบโอดีเซลสบู่ดำ และการใช้งาน โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการที่ศึกษา ได้แก่ ชนิดและปริมาณการใช้ทรัพยากร ชนิดและปริมาณการใช้พลังงาน ชนิดและปริมาณผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือของเสียที่ออกจากกระบวนการ และการจัดการกับผลกระทบหรือของเสียเหล่านั้น ดังแสดงในรูปที่ 3.1

รูป 3.1 แสดงขอบเขตของระบบในการศึกษา LCA และ LCC ของการผลิตไบโอดีเซลสบู่ดำ

การศึกษาและเก็บข้อมูลกระทำที่แหล่งข้อมูลหลักสองแห่ง คือ ศูนย์ส่งเสริม

อาชีพการเกษตร จักรกลเกษตรชัยนาท และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน

ในการศึกษา LCA นั้นจะไม่ทำการศึกษาผลกระทบจากอุปกรณ์หรือเครื่องมือ

ที่จัดเป็นต้นทุนคงที่ เช่น อาคารหรือโรงเรือน เครื่องจักรที่ใช้ในกระบวนการ เป็นต้นเนื่องจาก

ต้องการทราบผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการใช้ทรัพยากรหรือพลังงาน ตลอดวัฏจักรชีวิตไบโอดีเซลสตูว์ค่าเป็นหลัก (Major impact) ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากส่วนที่ไม่นำมาคิดนั้น จัดเป็นผลกระทบรอง (Minor impact) ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นภาพของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของการผลิตไบโอดีเซลสตูว์ค่าได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น (H. Fredriksson et al, 2005) สำหรับ LCC นั้นจะทำการวิเคราะห์ต้นทุนในทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตไบโอดีเซลสตูว์ค่า และกำหนดให้ของเสียทางการเกษตร จัดเป็นผลิตภัณฑ์พลอยได้ ที่นำไปใช้ประโยชน์ในรูปผลิตภัณฑ์อื่นต่อไป จะไม่ทำการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากส่วนนี้

3.1.2.2 หน่วยการทำงาน (Functional unit)

การวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือ LCA ของไบโอดีเซลสตูว์ค่า นั้น จะวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก “การผลิตและใช้งานไบโอดีเซลสตูว์ค่า 1 ลิตรที่ให้พลังงาน 37.14 MJ” โดยหน่วยผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ได้จะมีค่าเป็น Point (Pt: Person for target year)

3.2 การทำบัญชีรายการ (Inventory)

ในขั้นตอนการจัดทำบัญชีรายการ จะทำการเก็บข้อมูลพร้อมกัน ทั้งข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ LCA และข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ LCC จากแบบฟอร์มการเก็บข้อมูลใน ภาคผนวก จ จะเห็นได้ว่า การเก็บข้อมูล LCA และ LCC สามารถเก็บพร้อมกันได้ โดยข้อมูลของ LCA จะมุ่งประเด็นการเก็บข้อมูลไปที่การใช้ทรัพยากร การใช้พลังงาน ของเสียที่เกิดขึ้นจากระบบ ตลอดจนผลิตภัณฑ์พลอยได้ แต่ในส่วนของ LCC นั้นจะมองถึง ค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการใช้ทรัพยากรหรือพลังงานนั้น ๆ และต้นทุนในการจัดการของเสียที่เกิดขึ้นจากระบบการนั่นเอง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่มีความสำคัญต่อการศึกษาในครั้งนี้ ทั้งข้อมูลที่เก็บได้จริงจากระบบการ (Primary data) และข้อมูลที่ได้จากการนำข้อมูลที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วมาใช้ (Secondary data) สามารถจัดทำบัญชีรายการตามการจำแนกกระบวนการ ดังนี้

3.2.1 บัญชีรายการในช่วงกระบวนการทางการเกษตร

ในขั้นตอนทางเกษตรกรรมนั้นประกอบด้วยกระบวนการย่อยหลายกระบวนการ จึงทำการเก็บข้อมูลตามกระบวนการย่อยดังแสดงในตาราง 3.1

All rights reserved

ตาราง 3.1 บัญชีรายการการเก็บข้อมูลในการศึกษา LCA และ LCC ของการผลิตไบโอดีเซลสบู่ดำ
ในขั้นตอนทางการเกษตร

กระบวนการหลัก	กระบวนการย่อย	ข้อมูลที่เก็บรวบรวม*
กระบวนการ ทางการเกษตร	การเตรียมกล้าพันธุ์ <ul style="list-style-type: none"> - การเตรียมเมล็ดพันธุ์ - การเตรียมวัสดุที่ใช้สำหรับเพาะชำ - การรดน้ำ - การดูแลรักษา - ฯลฯ 	ดิน, ทราย, ปุ๋ยคอก น้ำ, พลังงานไฟฟ้า ถุงเพาะชำ ฯลฯ
	การเตรียมดิน <ul style="list-style-type: none"> - การไถปรับพื้นที่ - การขกร่องแปลงปลูก - การขุดหลุม - การรอกันหลุม - ฯลฯ 	น้ำมันดีเซล ปุ๋ยคอก ฯลฯ
	การเพาะปลูก <ul style="list-style-type: none"> - การบำรุงรักษา (การรดน้ำ การใส่ปุ๋ย การกำจัดแมลง และวัชพืช) - การตัดยอด - การตัดแต่งกิ่ง - การสาวใบ - การเก็บเกี่ยว - ฯลฯ 	น้ำ/ ปุ๋ยเคมี สารกำจัดวัชพืช พลังงานไฟฟ้า กิ่ง/ ก้าน/ ใบ ฯลฯ

* ข้อมูลที่เก็บรวบรวมนั้นจะประกอบไปด้วย ชนิดและปริมาณของวัสดุที่ใช้ ชนิดและปริมาณของเชื้อเพลิงหรือพลังงานที่ใช้ ชนิดและปริมาณของเสียที่ออกจากกระบวนการ สำหรับ LCA และข้อมูลของ ต้นทุนวัสดุที่ใช้ ต้นทุนเชื้อเพลิงหรือพลังงานที่ใช้ และต้นทุนในการจัดการของเสียที่เกิดขึ้นในกระบวนการ สำหรับ LCC

3.2.2 บัญชีรายการในช่วงการผลิตไบโอดีเซลสบู่ดำ

ตาราง 3.2 บัญชีรายการการเก็บข้อมูลในการศึกษา LCA ของการผลิตไบโอดีเซลสบู่ดำในขั้นตอนการผลิตไบโอดีเซลสบู่ดำ

กระบวนการหลัก	กระบวนการย่อย	ข้อมูลที่เก็บรวบรวม*
กระบวนการผลิตไบโอดีเซลสบู่ดำ	การหีบน้ำมัน – การกะเทาะเปลือก – การอบเมล็ด – การหีบน้ำมันสบู่ดำ – การกรองน้ำมันสบู่ดำ	พลังงานไฟฟ้า ถาก/ตะกอน ฯลฯ
	การผลิตไบโอดีเซลสบู่ดำ – การให้ความร้อนวัตถุดิบ – การทำปฏิกิริยา Tran-Esterification – การตกตะกอนและแยกกลีเซอรินออกจากไบโอดีเซล – การล้างทำความสะอาด – การไล่น้ำออกจากไบโอดีเซล	พลังงานไฟฟ้า โซเดียมไฮดรอกไซด์ เมทานอล น้ำกลีเซอริน ฯลฯ

* ข้อมูลที่เก็บรวบรวมนั้นจะประกอบไปด้วย ชนิดและปริมาณของวัสดุที่ใช้ ชนิดและปริมาณของเชื้อเพลิงหรือพลังงานที่ใช้ ชนิดและปริมาณของเสียที่ออกจากกระบวนการ สำหรับ LCA และข้อมูลของ ต้นทุนวัสดุที่ใช้ ต้นทุนเชื้อเพลิงหรือพลังงานที่ใช้ และต้นทุนในการจัดการของเสียที่เกิดขึ้นในกระบวนการ สำหรับ LCC

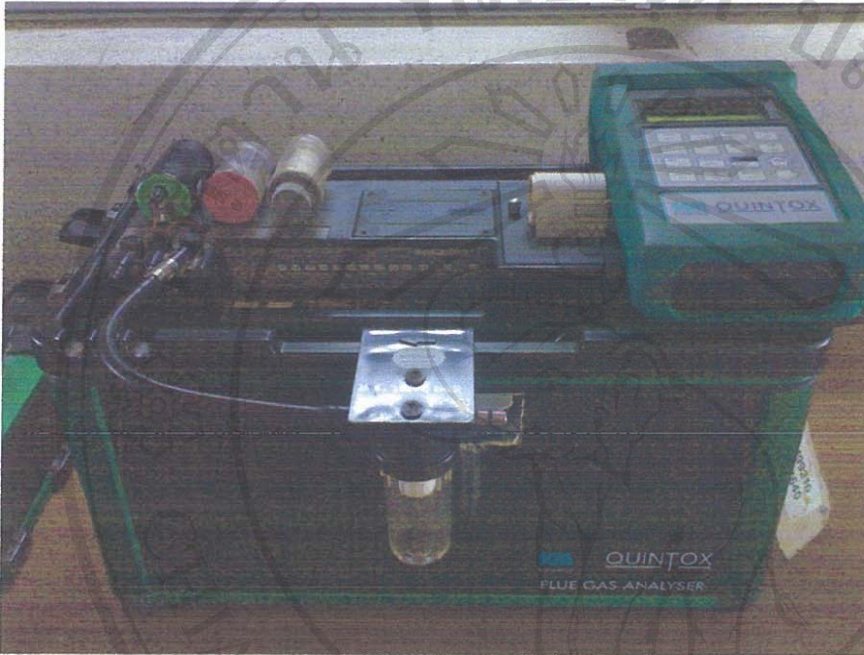
จากตารางบัญชีรายการที่ 3.1 และ 3.2 สามารถจัดประเภทข้อมูลที่ต้องการในขั้นตอนการจัดทำบัญชีรายการในทุกๆ กระบวนการย่อยได้เป็น 3 กลุ่มสำหรับ LCA ดังนี้

1. ชนิดและปริมาณของวัสดุที่ใช้ในกระบวนการ
2. ชนิดและปริมาณของเชื้อเพลิงหรือพลังงานที่ใช้ในกระบวนการ
3. ปริมาณผลกระทบหรือชนิดและปริมาณของเสียที่ออกจากกระบวนการ

3.2.3 บัญชีรายการในช่วงการใช้งาน

การวัดมลพิษจากการใช้ไบโอดีเซลสบู่ดำกับเครื่องยนต์ นั้นสามารถทำได้โดยใช้เครื่องวัดไอเสียลักษณะแสดงในรูปที่ 3.2 แต่เครื่องมือที่มีอยู่ อยู่ในสภาพที่ไม่สามารถใช้งานได้ จึงต้องอาศัยการได้มาของข้อมูลดังนี้

รูป 3.2 Combustion analyzer

คำนวณโดยอาศัยสมการ จากการทดลองของ FJ-BLT Wieselburg, 2006 และ Joshua Tickell (2000) โดยรายละเอียดวิธีการทดลองแสดงในภาคผนวก ก และจากผลการทดลอง สามารถคำนวณปริมาณมลพิษ 3 ชนิด ที่เกิดจากการเผาไหม้ไบโอดีเซลสบู่ดำในเครื่องยนต์ได้จากสมการ

$$\text{CO Emission: CO [g/kWh]} = 0.0044 X + 2.2084 \quad (3.1)$$

$$\text{HC Emission: HC [g/kWh]} = -0.0006X + 0.7093 \quad (3.2)$$

$$\text{NOx Emission: NOx[g/kWh]} = 0.0217X + 10.066 \quad (3.3)$$

เมื่อ X คือ ค่า Iodine value [g Iodine/100g] ของไบโอดีเซลสบู่ดำ
(Iodine value คือ ค่าที่บอกถึงปริมาณกรดไขมันในสารละลาย)

คำนวณมลพิษจากองค์ประกอบของไบโอดีเซลสตูว์ค่า สามารถคำนวณปริมาณมลพิษที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากค่ามลพิษของ CO, HC และ NOx ที่คำนวณในข้อที่ 1 จากการทราบค่าองค์ประกอบทางเคมีของไบโอดีเซลสตูว์ค่า

3.3 ขั้นตอนการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและต้นทุนตลอดวัฏจักรชีวิตของไบโอดีเซลจากสตูว์ค่า

3.3.1 การประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตลอดวัฏจักรชีวิต

เมื่อได้ข้อมูลจากการจัดทำบัญชีรายการแล้ว ก็จะนำข้อมูลที่ได้มาทำการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมโดยเทคนิค LCA ด้วยวิธี EDIP โดยได้แบ่งประเภทผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมออกเป็น 15 ประเภท ได้แก่ (1) Global Warming: GW (2) Ozone Depletion: OD (3) Acidification: Ac (4) Eutrophication: Eu (5) Photochemical Smog: PS (6) Ecotoxicity to Water Chronic: EWC (7) Ecotoxicity to Water Acute: EWA (8) Ecotoxicity to Soil Chronic: ESC (9) Human Toxicity to Air: HTA (10) Human Toxicity to Water: HTW (11) Human Toxicity to Soil: HTS (12) Bulk Waste: BW (13) Hazardous Waste: HW (14) Radioactive Waste: RW (15) Slag/Ashes: S/A โดยผลกระทบทุกประเภทจะพิจารณาในด้านของปริมาณและความรุนแรงของค่าของผลกระทบที่มีหน่วยเป็น Point (Pt)

ในการประเมินผลกระทบนี้ นอกจากจะใช้ข้อมูลที่ได้จากการจัดทำบัญชีรายการแล้วยังอาศัยข้อมูลอีกส่วนหนึ่งจากฐานข้อมูลของโปรแกรม SimaPro 7.0 โดยเฉพาะผลกระทบทางอ้อมที่เกิดขึ้นจากการผลิตไบโอดีเซลสตูว์ค่าด้วย เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งหมดตลอดช่วงชีวิตของการผลิตไบโอดีเซลสตูว์ค่านั้นบางข้อมูลไม่สามารถเก็บข้อมูลโดยตรงได้ เนื่องจากต้องอาศัยวิธีการและเครื่องมือที่ซับซ้อน และในประเทศไทยยังไม่มีการจัดการฐานข้อมูล LCA ที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนในการประเมินผลกระทบนั้นยึดตามขั้นตอนดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 สมการที่ 2.1 ถึง 2.3 โดยค่าของตัวแปรต่าง ๆ ยึดตามวิธีการ EDIP ทั้งหมด เนื่องจากฐานข้อมูลของประเทศไทยนั้นมีคณศึกษาน้อย และยังไม่มีการเก็บรวบรวมอย่างเป็นระบบ

3.3.2 การประเมินต้นทุนตลอดวัฏจักรชีวิต (Life Cycle Costing: LCC)

และสำหรับ LCC ข้อมูลที่เก็บรวบรวมนั้นประกอบด้วย ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นทั้งหมดในแต่ละกระบวนการย่อย โดยต้นทุนรวมตลอดวัฏจักรชีวิต เกิดจากการรวมต้นทุนย่อยที่เกิดขึ้นตามหมวดหมู่ (Cost categories) เป็นดังนี้

$$LCC = C_C + C_O + C_M + C_F + C_R - S + E \quad (3.4)$$

เมื่อ	C_C	=	ต้นทุนคงที่ (บาท)
	C_O	=	ต้นทุนในการดำเนินการ (บาท)
	C_M	=	ต้นทุนในการซ่อมบำรุง (บาท)
	C_F	=	ต้นทุนเชื้อเพลิงหรือพลังงาน (บาท)
	C_R	=	ต้นทุนในการแทนที่และทำลายทิ้ง (บาท)
	S	=	มูลค่าซาก (บาท)
	E	=	ต้นทุนสิ่งแวดล้อม (บาท)

และค่า C ใด ๆ เป็นมูลค่าปัจจุบัน (P: Present Worth) ของต้นทุน C ใด ๆ ที่เกิดขึ้น และหาต้นทุนต่อหน่วยการผลิตได้จาก

ต้นทุนตลอดวัฏจักรชีวิตต่อการผลิต ไบโอดีเซลสบูดำ 1 ลิตร

$$= \frac{\text{ต้นทุนรวมตลอดวัฏจักรชีวิต (บาท)}}{\text{ปริมาณ ไบโอดีเซลสบูดำที่ผลิตรวมตลอดวัฏจักรชีวิต (ลิตร)}} \quad (3.5)$$

3.4 แนวทางการแปลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่คำนวณค่าผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยวิธี EDIP แล้วจะนำค่าที่ได้มาแปลผล ข้อมูลให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ดังนี้

3.4.1 เปรียบเทียบผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละกระบวนการ โดยนำผลที่ได้จากการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมตลอดวัฏจักรชีวิตของการผลิต ไบโอดีเซลสบูดำในกระบวนการหลักมาเปรียบเทียบกัน ได้แก่ ช่วงกระบวนการทางการเกษตร การผลิตไบโอดีเซล สบูดำ และการใช้งานกับเครื่องยนต์ โดยวิเคราะห์ว่ากระบวนการใดมีผลกระทบมากกว่ากันเท่าใด และผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากสาเหตุใดเป็นหลัก

3.4.2 เปรียบเทียบค่าผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ได้กับผลิตภัณฑ์ทดแทน นำค่าผลกระทบที่ได้จากการผลิตไบโอดีเซลสบูดำ 1 ลิตร มาเปรียบเทียบกับการผลิตดีเซล 0.862 ลิตร เพื่อให้ทราบว่าเมื่อนำไบโอดีเซลสบูดำมาใช้แทนดีเซลแล้ว จะทำให้ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมลดลงหรือไม่ ที่การให้งานเท่ากัน (ไบโอดีเซลสบูดำ 1 ลิตร ให้พลังงานเทียบเท่ากับการใช้ดีเซล 0.862 ลิตร ที่ 37.14 MJ) เพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกใช้พลังงานทดแทนต่อไป

3.4.3 ทาดันทุนสิ่งแวดลอม ในการทาดันทุนสิ่งแวดลอม งานวิจัยนี้ไดคัดตาดันทุนสิ่งแวดลอม เฉพาะมลพิษทางตรงที่เกิดขึ้นจากการผลิตและการใช้ไบโอดีเซลสบู่ดาดานัน ไมรวมมลพิษทางอ้อม เช่น มลพิษจากการผลิตปุ๋ยที่ใช้ในการเกษตร หรือมลพิษจากการผลิตไฟฟ้า เป็นต้น โดยมลพิษทางตรงที่จะนำมาคัดตาดันทุนทางสิ่งแวดลอมนัน จะพิจารณาเฉพาะส่วนที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดลอมใน ปริมาณมาก ตามผลการคำนวณปริมาณผลกระทบที่ได้จากวิธี EDIP/UMIP 97 โดยจะวิเคราะห์ถึง ตาดันทุนต่อการผลิต 1 ลิตร ว่าตาดันทุนเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรหากผู้ใช้ไบโอดีเซลสบู่ดาดาดองจ่ายตาดันทุน ดาดันสิ่งแวดลอมด้วย

3.4.4 หาแนวทางในการลดผลกระทบทางสิ่งแวดลอม เมื่อทราบวาในแต่ละกระบวนการ เกิดผลกระทบเท่าใดและจากสาเหตุใดแล้ว ก็จะทำแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการเพื่อลด ผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละกระบวนการนัน ๆ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University.
All rights reserved